Гримська М.І.*

ЕВОЛЮЦІЯ ДИПЛОМАТІЇ КНР ЗА ДОБИ «ЧОТИРЬОХ МОДЕРНІЗАЦІЙ»: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

The article spotlights dramatic process of the Chinese diplomacy adaptation to the contemporary global challenges and solution of the so-called «territorial problems», which aimed at country's consolidation as a great power.

Політика безпеки та оборони Одним із найцікавіших, але недостатньо досліджених аспектів урегулювання міжнародної кризи, спричиненої північнокорейською ракетно-ядерною програмою, стала активна й, часом, провідна роль дипломатії КНР у цьому процесові. Покінчивши з роками традиційної пасивності в сфері глобальної безпеки, Пекін не лише допомагав налагодженню діалогу між Пхеньяном і Вашингтоном та Токіо від початку загострення ситуації, дивуючи навіть західних китайських критиків на міжнародній арені. В той час як улітку 2003 р., після офіційного виходу КНДР, занесеної Білим домом до «вісі зла», з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) 1968 р. й вислання з країни інспекторів Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), події набули загрозливого розвитку, й більшість поглядів аналітиків та політологів були сконцентровані на ключових постатях у столицях Північної Кореї й США, менш помітною, але набагато суттєвішою виявилася роль третього гравця – Пекіна.

Китай, що протягом тривалого часу по смерті Мао Цзедуна виявляв стриманість у питаннях зовнішньої політики, відважно кинувся у сутичку, призупинивши стратегічно важливі для режиму Кім Чен Іра поставки нафтопродуктів до КНДР, відрядивши до Пхеньяна високопоставлених дипломатів і активізувавши переміщення військ уздовж міждержавного кордону. Саме китайський уряд запропонував провести в столиці КНР переговори представників усіх зацікавлених держав щодо північнокорейської ракетно-ядерної програми й з того часу не припиняв тиск на Пхеньян.

Вперше за піввіку КНР не відрядила урядової делегації на святкування ювілею завершення Корейської війни 1950-1953 рр., призначений Кім Чен Іром керівник прикордонної вільної економічної зони - китайський бізнесмен - отримав 18 років ув'язнення після ганебної втечі до КНР, китайська влада затримала в одному з портів північнокорейське судно, а заступник міністра закордонних справ КНР - Дай Бінхуа вдався до «човникової дипломатії» між Пхеньяном і Вашингтоном, щоб посадити в Пекіні 27-29 серпня 2003 р. за стіл переговорів з ядерної проблеми КНДР заступників глав зовнішньополітичних відомств США, Японії, Російської Федерації, Республіки Корея, КНДР і, відповідно, КНР.

Звичайно, переговорний процес виявився надто конфліктним, суперечливим і тривалим, доки в ході дискусій 8-13 лютого 2007 р. Північна Корея твердо погодилася закрити й опечатати ядерний реактор у Йонгбйоні під контролем МАГАТЕ, а також надати список всіх робіт, пов'язаних із атомною тематикою (переданий офіційним представникам КНР 26 червня 2008 р.) в обмін на вилучення з переліку країн «вісі зла» (11 жовтня 2008

* здобувач кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Гримська М.І., 2009

р. Сполучені Штати виключили КНДР зі списку країн, що підтримують тероризм) і вагому енергетичну та продовольчу допомогу. Безсумнівно, що дипломатичні ініціативи КНР протягом зазначеного відтинку часу не лише засвідчили цілковиту відмову від більш, ніж десятилітньої пасивності й уникання Пекіном обговорення корейської ядерної проблеми. Вони сигналізували про набагато серйознішу, хоча ще й не усвідомлену до кінця світовим співтовариством, трансформацію: появу КНР як активного гравця на міжнародній арені.

Пекін усе частіше демонструє менш конфронтаційний, більш витончений і довірчий, часом, конструктивніший підхід до регіональних і глобальних проблем. На противагу попереднім десятиліттям, найбільш населена держава й світ співпрацюють у рамках міжнародної системи, така співпраця охоплює більшість сучасних міжнародних інституцій, правил і норм як засобів просування національних інтересів. Не виключено, що саме це визначить еволюцію міжнародної системи за певними напрямками.

Протягом тривалого часу після проголошення 1 жовтня 1949 р. Китайської Народної Республіки Пекін регулярного критикував структуру ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин і висловлював невдоволення тим, що інші великі держави маніпулюють його інтересами. Свідчення якісних змін почастішали з середини 90-х років, коли КНР значно збільшила кількість і піднесла рівень своїх двосторонніх відносин, що в поєднанні з різноманітними торговельними і безпековими угодами призвело до інтенсифікації участі Китаю у багатосторонніх організаціях і допомогло йому повернутися обличчям до глобальних проблем.

Прийняття зовнішньополітичних рішень стало менш персоналізованим і більш інституціоналізованим, а китайські дипломати водночас почали виявляти більше делікатності в реалізації державних інтересів. У ширшому сенсі, китайський дипломатичний істеблішмент став дивитися на Батьківщину як на велику державу з різноманітними інтересами і відповідальностями, а не як на жертовну націю, що розвивається, епохи Мао Цзедуна і Ден Сяопіна.

Щоправда, не всі політологи-міжнародники й синологи погоджуються з таким поглядом, чимало з них вважають, що обмежене втручання Пекіна в останню іракську кризу 2002-2003 рр. є підтвердженням переважно пасивного підходу китайських лідерів до світових справ. Дійсно, на перший погляд, причетність КНР до операції «Свобода для Іраку» обмежилася заявою МЗС країни «Про воєнні дії США проти Іраку» від 20 березня 2003 р., у якій наголошувалося на «серйозній стурбованості» з цього приводу китайського уряду, що «виступає за урегулювання міжнародних спорів політичними засобами й проти застосування сили чи збройної загрози в міжнародних справах». Пекін тоді «рішуче закликав відповідні країни припинити воєнні дії й повернутися на правильний шлях політичного вирішення іракського питання».

На погляд «скептиків», КНР усе ще прагне максимізувати свої інтереси шляхом мінімального втручання за кордоном, вільного стрибання по акціях інших великих держав, роблячи при цьому ставку на високі моральні принципи. Але такі критики ігнорують незаперечну реальність: протягом останніх півтора десятиліття китайська зовнішня політика стала набагато гнучкішою й привабливішою, аніж у будь-який інший період історії КНР. Ці зміни можуть бути повільними і невловимими, але можна бути певним у тому, що вони величезної ваги, і їхня реалізація буде вирішальною для відносин Китаю як зі США, так і світовим співтовариством у цілому.

До того ж, не лише КНР сприймає нині багато принципових міжнародних правил та інституцій, щороку збільшується число здібних і тямущих учасників дипломатичної гри. Коли існують можливості для співпраці, Пекін здатен принести за її стіл набагато більше, ніж раніше. Проте ці тенденції можуть мати й інший результат, який американські політики не повинні випускати з поля зору: в міру того як Китай поширює свій вплив і готов-

ність та винахідливість власної дипломатії, він буде краще захищати національні інтереси, навіть якщо вони суперечать стратегічним інтересам Сполучених Штатів.

В еволюційному сенсі залучення зовнішньої політики КНР до вирішення глобальних проблем людства почалося ще раніше, ніж півтора десятиріччя тому, а саме тоді, коли Ден Сяопін як вищий керівник ініціював найголовнішу дипломатичну трансформацію КНР, започаткувавши політику модернізаційних реформ наприкінці 70-х років минулого століття. Адже Мао Цзедун, як відомо, відкидав засадничі принципи потсдамсько-ялтинської міжнародної системи й шукав шляхів до її демонтажу, пропонуючи революційні зміни. Його закордонна політика відзначалася пихатою риторикою, стійкою опозицією до наддержав (як США так і СРСР), тісним зв'язком із країнами, що розвиваються, відносною ізоляцією від міжнародних організацій і економічною автаркією.

Ден Сяопін зорієнтував Китай у протилежному напрямкові. Щоб прискорити економічну модернізацію вдома, він сприяв залученню КНР у міжнародне співтовариство. Пекін розширив свій зовнішньополітичний профіль, значно активізувавши участь у міжурядових і неурядових організаціях, особливо фінансових, КНР поступово почала звільнятися від дипломатичної ізоляції ери Мао.

Однак трансформація Ден Сяопіна була лише частковою, китайська участь у міжнародному співтоваристві залишалася ще нестійкою під час його правління. Дійсно, Пекін прагнув до багатьох прав і привілеїв великої держави без сприйняття основної частини супутніх обов'язків і відповідальності. Ця динаміка була особливо очевидною у таких міжурядових організаціях як ООН та її спеціалізовані установи. Процес формування зовнішньої політики КНР за Ден Сяопіна також зоставався занадто централізованим, а китайський дипломатичний корпус – недостатньо підготовленим і зі слабким досвідом. Ще гіршим було те, що зміст китайських зовнішньополітичних кроків залишався недоступним і незрозумілим світовій громадськості.

Натомість сьогодні ситуація поліпшилася кардинальним чином, китайський підхід до двосторонніх відносин, багатосторонніх організацій і глобальних та регіональних проблем безпеки позначений новою гнучкістю й опрацьованістю. Зміни демонструють спробу сучасних лідерів КНР – представників «четвертого покоління» – остаточно покінчити з «ізоляцією після Тяньаньменя», відновити привабливий міжнародний імідж країни, захистити й далі просунути економічні інтереси КНР, зміцнити її безпеку. Ці зрушення також демонструють спробу Пекіна перешкодити домінуючому впливові США в світі.

Рельєфність цієї мотивації варіюється час від часу в китайських офіційних заявах, але зостається постійною в розрахунках Пекіна. Остання трансформація окреслилася на початку 90-х років зі спроби Пекіна розширити свої двосторонні зв'язки. Протягом 1988-1994 рр. КНР нормалізувала чи заново встановила дипломатичні відносини з 18-ма країнами, а також зі всіма державами-правонаступниками СРСР. Потім на їхній базі відбувалося становлення різноманітних рівнів партнерства для прискорення економічної й безпекової координації та копіювання американської системи регіональних альянсів. Кульмінацією цього процесу став Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між КНР та Російською Федерацією від 16 липня 2001 р.

Протягом зазначеного періоду Пекін також почав звільнятися від його попередньої антипатії до багатосторонніх інституцій, які, на думку Ден Сяопіна, завжди могли бути використані для покарання чи стримування Китаю. Представники «третього» (Цзян Цземінь і Лі Пен) та «четвертого» (Ху Цзіньтао і Вень Цзябао) поколінь керівників КНР почали визнавати, що такі організації здатні дозволити їхній країні захистити її торговельні та безпекові інтереси й обмежити американські апетити.

КНР започаткувала цей напрям дипломатії в другій половині 90-х років з оволодіння Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). У 1995 р. Пекін розпочав проведення

щорічних нарад з вищими посадовцями АСЕАН, двома роками пізніше Китай допоміг ініціювати механізм «АСЕАН+3» – низку щорічних зустрічей представників десяти членів АСЕАН і КНР, Японії та Республіки Корея. Потім прийшов механізм «АСЕАН+1» – щорічні конференції між АСЕАН і КНР, які зазвичай очолюються китайським прем'єром. Китай також інтенсифікував свою участь в Азійсько-Тихоокеанському економічному співробітництві (АПЕК), зокрема запросив у 2001 р. до Шанхаю лідерів країн-учасників форуму на 9-ту зустріч. Тоді китайський уряд оприлюднив ідею формування зони вільної торгівлі між КНР і АСЕАН.

Водночас у Центральній Азії КНР ініціювала створення першого регіонального багатостороннього політико-економічного угруповання - Шанхайської організації співробітництва (ШОС), покликаної урегулювати давні територіальні суперечки і демілітаризувати міждержавні кордони. ШОС виникла на базі «Шанхайської п'ятірки», міждержавного форуму, що склався у зв'язку з підписанням Казахстаном, Киргизією, Китаєм, Росією та Таджикистаном угод про зміцнення довіри у військовій сфері (Шанхай, 26 квітня 1996 р.) та про взаємне скорочення Збройних сил у прикордонних районах (Москва, 23 квітня 1997 р.). На саміті в Алма-Аті в липні 1998 р. країни-учасниці домовилися про розширення процесу взаємних консультацій з проблем регіональної та азійської безпеки, налагодження широкого й довгострокового співробітництва в сферах торгівлі, економіки, енергетики, а також щодо спільної боротьби з міжнародним тероризмом, етносепаратизмом, релігійним екстремізмом, міжнародною злочинністю.

З 2000 р. в рамках «Шанхайської п'ятірки» проводяться регулярні зустрічі міністрів оборони та керівників органів охорони правопорядку і спеціальних служб («Бішкекська група»). А 14-15 червня 2001 р. на самміті керівників Казахстану, Киргизії, Китаю, Росії, Таджикистану та Узбекистану в Шанхаї було оформлено ШОС. У 2002 р. країни-учасниці ШОС підписали Конвенцію про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом, згідно якої створено Регіональну антитерористичну структуру (РАТС) - постійно діючий орган сприяння координації та взаємодії у боротьбі з цими загрозами.

Китай також звернув пильну увагу на поліпшення його зв'язків із об'єднаною Європою. В 1996 р. КНР стала співзасновником Азійсько-Європейської зустрічі – нарад глав держав кожні два роки й щорічних саммітів зацікавлених міністрів. Двома роками пізніше Пекін започаткував щорічний політичний діалог із Європейським Союзом, але найбільш вражаючим стало наближення Пекіна до НАТО в 2002-2003 рр. Серія переговорів була досить поміркованою, але водночас позначила важливу відмову від китайської традиції критицизму щодо очолюваних США альянсів. Звичайно, цей жест не може помилково сприйматися як нове бачення КНР колективної безпеки, а швидше як моніторинг і, можливо, використання розбіжностей усередині НАТО, особливо з огляду на проникнення Альянсу в Центральну Азію.

Протягом 90-х років Китай також далеко просунувся в справі вирішення низки територіальних проблем, що історично породжували напруженість між ним і сусідами. З 1991 р. Пекін урегулював прикордонні конфлікти з В'єтнамом, Казахстаном, Киргизстаном, Лаосом, Росією й Таджикистаном, навіть часом на менш вигідних умовах. Фактично, за більшістю відповідних угод, Китай отримав лише 50 % чи навіть менше площі «спірних територій». Наприклад, у результаті вирішення довготривалої суперечки щодо Памірських гір, які Таджикистан успадкував від СРСР, КНР одержала лише 1000 зі «спірних» 28000 кв. км.

Були навіть поліпшені відносини з Індією, одним із найдавніших супротивників КНР після прикордонної війни восени 1962 р. Хоча обидві сторони не змогли урегулювати розбіжності формально-юридично, напруженість на спірних кордонах зменшилася кардинальним чином, дякуючи конфіденційним і воєнним угодам, підписаним у 90-і роки. Ще

на початку 1990 р. було здійснено суттєве скорочення військ у прикордонних районах, а 7 вересня 1993 між Індією та Китаєм було укладено Угоду про підтримання миру і спокою на лінії фактичного контролю в Гімалаях, що запроваджувала систему заходів довіри. Сторони зобов'язалися поважати лінію фактичного контролю та утримуватися від застосування сили, спільно здійснювати контроль над ситуацією в зоні кордону й скоротити військову присутність там до мінімального рівня. Згідно з угодою, було створено експертну групу представників міністерств закордонних справ та оборони для уточнення лінії фактичного контролю.

У розвиток процесу 28 листопада 1996 р. в ході офіційного візиту до Індії Голови КНР Цзян Цземіня сторони підписали Угоду про заходи довіри у військовій сфері, що стала де-факто пактом про ненапад між двома державами. Разом з тим, реальних кроків з делімітації кордону здійснено не було. Таке становище відповідає китайським інтересам, оскільки протягом 90-х років активно розвивалося економічне співробітництво Пекіна та Делі, водночас територіальні проблеми відійшли на другий план. Фактично щодо спірних прикордонних районів реалізується сформульована Ден Сяопіном концепція «відійти від суперечностей щодо територій і почати їхнє спільне освоєння», що була покладена в основу підписаної Вень Цзябао й Манмоханом Сінгхом у Нью-Делі 11 квітня 2005 р. угоди про стратегічне партнерство. Як наголосили тоді обидва прем'єр-міністри, угода не лише сприятиме розвиткові дипломатичних та економічних зв'язків між КНР та Індією, а й допоможе обом державам протистояти «глобальним загрозам».

Подібні домовленості були досягнуті КНР і з Росією та державами Центральної Азії. В результаті майже 23-тисячокілометровий і найдовший у світі сухопутний кордон КНР, місце багатьох воєнних конфліктів, став юридично забезпечений як ніколи в минулому. Пекін виявив і більш прагматичний підхід до ведення морських територіальних суперечок із-за Парасельських і Спратлі (Наньшацюдао) островів у Південно-Китайському морі та архіпелагу Сенкаку у Східно-Китайському морі. Хоча КНР і досі висуває свої претензії на них (та фактично контролює знану частину), проте неодноразово підтверджує свій намір вирішувати проблеми мирним шляхом, спираючись на міжнародне право.

Після чотирьох років переговорів АСЕАН і КНР у 2002 р. підписали довгоочікувану декларацію про кодекс поведінки у таких справах. Цікаво, що підсумковий документ, покликаний покінчити з давніми страхами південно-східноазійських держав щодо втручання КНР у їхні внутрішні справи, містить більшість формулювань з проекту, представленого АСЕАН, і зовсім мало з китайського варіанту. Ще більш вражаючим є те, що Китай почав сприяти ініціативам з питань безпеки на форумах, де США відіграють важливу роль. На саміті АСЕАН у 2003 р. КНР запропонувала встановити новий механізм безпеки. Міністр закордонних справ Китаю Лі Чжаоцзінь висунув тоді ідею започаткування конференції зі зміцнення зв'язків між оборонними відомствами азійських держав під егідою Регіонального форуму АСЕАН – механізму для дискусій з питань безпеки. Ця пропозиція означала відвертий відхід Китаю від позиції, яку він займав лише десятиліттям раніше, коли офіційний Пекін уникав будь-яких дискусій з питань безпеки з АСЕАН, залишаючи їх лише військовим.

Разом з тим, КНР поглибила свою співпрацю з Радою Безпеки ООН. Аж до середини 90-х років Пекін регулярно утримувався від голосування за резолюції Ради Безпеки, що посилалися на главу VII Статуту ООН, яка уповноважує на використання сили. При цьому китайська дипломатія прагнула позначити свою опозицію до ерозії суверенітету, куди призвели б такі резолюції. Але останніми роками Пекін почав позбавлятися такої практики, зокрема, в листопаді 2002 р. він проголосував за Резолюцію № 1441 щодо збройних інспекцій в Іраку.

З моменту здобуття представництва в ООН у листопаді 1971 р. це був лише другий випадок, коли КНР підтримала заходи, передбачені главою VII Статуту. Навіть у 90-і роки Пекін, хоча і не блокував загалом дій ООН, продовжував утримуватися на подібних голосуваннях, включно з Війною в Перській затоці 1990-1991 рр. Останнім часом КНР висловилася на підтримку резолюцій щодо відбудови Іраку, Китай також посилив свою участь у миротворчих операціях, фінансово підтримуючи контингенти «блакитних касок» у Східному Тиморі, Демократичній Республіці Конго й інших країнах.

Увага й залучення КНР у справи глобального контролю над озброєннями та нерозповсюдженням зброї масового знищення також зазнали суттєвої трансформації. Китай тривалий час вважався країною, що приховано сприяла розповсюдженню ядерної зброї, постачаючи низці держав матеріали й технології, які прискорювали та полегшували завдання реалізації їхньої ядерної програми. Найбільш активною була співпраця КНР у цій сфері з Пакистаном, що розглядався як противага Індії – одному з головних регіональних суперників Пекіна з кінця 50-х років минулого століття.

Та започаткована Ден Сяопіном загальнополітична еволюція КНР, нова відкрита й ринкова господарська політика, що вимагала широкої співпраці з країнами Заходу в торговельно-економічній галузі, давали можливість США і їхнім союзникам ставити Пекінові умови такого співробітництва. Однією з найголовніших серед них була вимога скоригувати політику КНР у галузі нерозповсюдження ядерної зброї та ядерних технологій. Оскільки китайське керівництво вважало Білий дім ключовим зовнішньоекономічним партнером у забезпеченні успіху «чотирьох модернізацій», постійні спроби США вплинути на позицію Пекіна щодо нерозповсюдження почали приносити позитивні результати.

Під час офіційного візиту до Вашингтона в липні 1985 р. тоді ще заступника Голови Держради КНР Лі Пена було підписано двосторонню угоду між Китаєм та Сполученими Штатами про співробітництво у галузі мирного використання ядерної енергії. Вона створювала юридичну основу для поставок реакторів та палива для АЕС у КНР, а головною рисою угоди, за оцінкою американської сторони, було те, що перспектива домовленості «суттєво допомагала у поліпшенні політики Китаю щодо нерозповсюдження» [1].

Результатом радикальної зміни підходів до нерозповсюдження стали обіцянки уряду КНР не допомагати іншим країнам у набутті ядерної зброї. Китай вступив до МАГАТЕ й погодився поставити свій ядерний експорт до неядерних країн під гарантії Агентства. Адміністрація США висловила сподівання, що політика КНР у галузі нерозповсюдження «стане в основному такою, як спільна політика головних ядерних постачальників». Автори щорічного звіту Агентства США з контролю над озброєнням і роззброєнням вказували, що «за короткий проміжок часу в два роки Китай перейшов до політики та практики в галузі нерозповсюдження, яку він голосно відкидав на протязі чверті століття. Цей поворот має історичне значення в наших зусиллях з попередження розповсюдження ядерної зброї».

Проте ще до початку 90-х років минулого століття Пекін розглядав контроль над озброєнням і режимом нерозповсюдження в якості сфери відповідальності виключно Сполучених Штатів і Радянського Союзу, що, таким чином, намагаються обмежити китайський вплив на міжнародній арені. З того часу, однак, КНР підписала низку найважливіших угод з контролю над озброєннями і нерозповсюдженням, у тому числі 9 березня 1992 р. приєдналася до ДНЯЗ, на Нью-Йоркській конференції 1995 р. не ставила перешкод на шляху безстрокового продовження ДНЯЗ (але й, не бажаючи зашкодити своїм відносинам із країнами, що розвиваються, утримувалася від тиску на них), а 24 вересня 1996 р. підписала Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань, хоча й донині зберегла постійну потребу в них, пов'язану із зусиллями Пекіна модернізувати власні

ядерні боєголовки. КНР також погодилася дотримуватися базових положень Режиму контролю над ракетними технологіями.

Представник держдепартаменту США Р.Ейнгорн відзначав, що КНР уже тоді відіграла конструктивну роль, переконуючи КНДР погодитись на Рамкову угоду (була підписана в Женеві 21 жовтня 1994 р.), яка передбачала припинення ядерної програми Пхеньяна в обмін на спорудження міжнародним консорціумом двох легководневих реакторів до 2003-2005 років і щорічні поставки 500 тис. нафтопродуктів для потреб електроенергетики країни до моменту введення в дію першого реактора, а також офіційні гарантії США про незастосування ядерної зброї проти КНДР. На думку американського дипломата, це, поряд із приєднанням до головних угод у галузі нерозповсюдження ілюструє довжину шляху, який пройшла КНР з 60-х років, коли вона виступала за ядерне розповсюдження як засіб «знищення гегемонії наддержав» [2].

Приєднання КНР до основоположних документів, на яких базується діючий режим нерозповсюдження, тим важливіше, що на початку XXI ст. вона мала суттєвий ядерний потенціал, третій за потужністю у світі після США і Російської Федерації. Кількість ядерних боєзарядів КНР перевищує, за оцінками західних аналітиків, 400 одиниць, з яких 250 стратегічних і 150 – тактичних. Основу ядерного потенціалу КНР складають 130 балістичних ракет наземного базування та 120 стратегічних бомбардувальників. Серед ракетносіїв ядерної зброї виділяються, 37 міжконтинентальних балістичних ракет DF-5 і DF-5-II дальністю більше 8-13 тис. км та 20 ракет DF-4 з радіусом 3-8 тис. км. [3]. Крім того, в строю знаходиться ядерний підводний човен із 12-ма балістичними ракетами.

Цей потенціал планується модернізувати і за необхідності, спричиненої, наприклад, загостренням Тайванської проблеми, - наростити, застосовуючи, зокрема, недавно успішно випробувані боєголовки індивідуального наведення. Їх планується встановити на МБР нового покоління DF-31 дальністю 8 тис. км та DF-41 дальністю 12-13 тис. км [4].

Звичайно, розбіжності в інтерпретаціях режиму нерозповсюдження зброї масового знищення та проблем імплементації контролю за експортом чутливих технологій залишаються, але загальна тенденція виглядає обнадійливою. Зрештою, хоча китайські озброєння продовжують спричиняти певне занепокоєння щодо їхнього подвійного використання в окремих країнах (як Пакистан чи Іран), сфера, зміст і частота експорту Китаєм небезпечних технологій скоротилися і зменшилися.

З другої половини 90-х років уряд КНР почав інституціоналізувати свої обіцянки з нерозповсюдження запровадженням експортного контролю, що продовжується й останніми роками. Більше того, зростаюча спільнота китайських урядовців, науковців і військових, що залучені до контролю над озброєннями, досліджень із нерозповсюдження та вироблення оборонної політики, допомагає усвідомити вищим керівникам держави важливість зазначених проблем для зовнішньої політики КНР і її національної безпеки.

Навіть останні підходи Пекіна до Тайванської проблеми, найгострішої для гарантування безпеки країни й найболючішої в її зовнішній політиці, відкривають зростаючу гнучкість і відкритість сучасної китайської дипломатії. З середини 90-х років і до початку 2001 р. політика Пекіна щодо відносин через Тайванську протоку була небезпечною й реактивною, китайське керівництво настільки нервово сприймало можливе проголошення незалежності Тайванем, що розглядало багато дипломатичних питань, які не мали відношення до зазначеної проблеми (у тому числі й відносини з третіми державами, а серед них – і з Україною) саме крізь її призму. А щодо власне Тайбея, Пекін зосереджувався більше на недопущенні незалежності острова, ніж на підтримці возз'єднання чи пом'якшенні напруженості в двосторонніх відносинах. Китайські урядовці жорстко реагували на будь-яке зміцнення американо-тайванських воєнних зв'язків, острів був найбільш конфліктним місцем в американо-китайських відносинах.

Однак, такий галасливий підхід виявився непродуктивним. Зокрема, коли КНР здійснила наступальні ракетні випробування в Південно-Китайському морі у 1995-1996 рр. в надії залякати тайванське й американське керівництво, це мало протилежний результат: США відрядили два авіаносці до Тайванської протоки, а кандидат від Націоналістичної партії (Гоміндану) Лі Денхуей одержав абсолютну підтримку на перших загальнонародних президентських виборах у березні 1996 р. До того ж воєнно-морські маневри КНР і її войовнича дипломатія призвели до погіршення міжнародного іміджу країни в регіоні, зокрема серед членів АСЕАН.

Подібну помилку Пекін вчинив і через чотири роки, коли опублікував «Білу книгу» з Тайваню, в якій наголошувалося, що непоступливість острова відкладе поновлення перерваних у 1996 р. політичних переговорів щодо возз'єднання і може призвести до рішучих заходів КНР, включно з використанням сили. Однією з цілей Пекіна було встановлення часових рамок (щоправда, чітко так і не визначених) для возз'єднання, але знов таки наслідком подібного дипломатичного тиску стали прямо протилежні результати, коли 18 березня 2000 р. переконливу перемогу на президентських виборах на Тайвані здобув кандидат незалежницької Демократичної прогресивної партії Чень Шуйбянь.

Проте останніми роками КНР, здається, почала робити раціональні висновки з попередніх невдач у вирішенні Тайванської проблеми, змінюючи войовничу й примусову тактику на терпимість і поміркованість. Пекін полишив спроби скласти чернетковий розклад для возз'єднання і знизив тон у погрозах застосування воєнної сили. Натомість керівництво КНР виявляє зацікавленість у приваблені економічних можливостей Тайваню, щоправда жонглюючи силовими заходами. Більше того, Пекін більше не протестує з приводу кожного сплеску американо-тайванських воєнних стосунків, фактично, вищі китайські посадовці припинили згадувати тайванську проблематику щораз під час зустрічей із американськими партнерами.

Усе це не означає, що Пекін остаточно припинив ультимативні спроби возз'єднання з «бунтівним» островом. Важковаговий підхід КНР до епідемії SARS на Тайвані, як і вперті зусилля китайської дипломатії заперечити членство Тайбея у Всесвітній організації охорони здоров'я час від часу викликають питання про глибину ліберальних трансформацій. Але в більшості випадків тактика китайської дипломатії у вирішенні Тайванської проблеми сьогодні змінилася, з огляду на справжній вибух «китайсько-китайських» економічних зв'язків (Тайвань нині виступає головним інвестором КНР), фінансові проблеми острова, представники «четвертого покоління» керівників КНР висловлюють глибоку впевненість, що час на їхньому боці, а їхні важелі впливу на Тайвань зростають.

Навіть короткий огляд провідних тенденцій і зрушень у сучасній зовнішній політиці КНР дозволяє зробити низку принципових висновків щодо нового обличчя китайської дипломатії, яке невпинно змінюється. Однією з найдраматичніших трансформацій стала діяльна участь Пекіна у багатосторонніх інституціях. Ще на початку 90-х років китайське керівництво з обережністю ставилася до таких форумів як знаряддя критики й політичного стримування країни. Сьогодні ж КНР розглядає участь у них як спосіб формування правил міжнародного співжиття, поліпшення відносин із сусідніми державами (особливо Південно-Східної Азії) та обмеження глобального впливу США.

Аналогічним чином проведення китайської дипломатії стало більш виточеним, оскільки Пекін прагнув прихильності світової громадської думки. На індивідуальному рівні «третє» й «четверте» покоління китайських лідерів прагнуть персоналізувати дипломатію КНР, подорожуючи за кордоном набагато більше, ніж попередники. Більше того, Китай опублікував півтора десятка «білих книг», що висвітлюють офіційну урядову позицію з внутрішньополітичних та міжнародних питань. Веб-сторінки МЗС і Державної

Ради КНР містять вражаючі обсяги базової інформації щодо позиції КНР з ключових міжнародних проблем, нових політичних ініціатив і офіційних заяв. На додаток вищі посадовці КНР започаткували проведення міжнародних прес-конференцій у західному стилі «background briefings» напередодні й опісля важливих дипломатичних подій.

Протягом останніх років, особливо після трагічних подій 11 вересня 2001 р., ще більш кардинальні зрушення сталися в осмисленні Китаєм його ролі в міжнародній системі. Впливові пекінські аналітики стверджують, що КНР остаточно позбавилася «менталітету жертви» й натомість активно просувають сприйняття «великодержавницького менталітету».

Переконливою маніфестацією цих ідей є те, що розробники зовнішньополітичної стратегії КНР зі зростаючим переконанням асоціюють національні інтереси своєї країни як більш споріднені з великими державами, аніж із країнами, що розвиваються. Ця зміна також становить відчутне зрушення, порівняно з 90-ми роками, коли чимало китайців усе ще бачили свою країну обділеною й пригніченою глобалізацією, іншими великими державами та багатосторонніми форумами. Відбиваючи зазначену трансформацію, Голова КНР Ху Цзіньтао першого ж року перебування на посаді глави держави (2003 р.) став першим китайським лідером, що відвідав самміт «великої вісімки».

Китайські дипломати і державно-політичні лідери говорять нині про «спільну глобальну відповідальність» і поліпшення співпраці між «великими державами» (включно з КНР), щоб подолати загрози глобальній безпеці. Таке мислення разюче контрастує з вузьким попереднім китайським поглядом на національні інтереси й роль у світовому співтоваристві.

Нарешті, останнім важливим елементом нового китайського мислення є визнання (щоправда, зроблене з великою нехіттю) того, що світ на даний момент є монополярним і що перевага США проіснує десятиліття. Хоча китайські лідери публічно трактують багатополярність як провідну тенденцію сучасності (й засуджують американську монополярність), пекінські аналітики водночас усвідомлюють, що їхня країна найближчим часом не зможе змінити глобальне домінування США.

Звичайно, КНР залишається невдоволеною окремими аспектами міжнародної системи, передусім такими як зазначене домінування США й особливо статус Тайваню. Білий дім, зі свого боку, поступово усвідомлює цей факт (що засвідчив офіційний візит Голови Держради КНР Вень Цзябао до Вашингтона у грудні 2003 р., коли Президент США недвозначно висловився проти проголошення незалежності Тайванем) і починає формувати свої відносини з азійськими державами таким чином, щоб враховувати зростаючу регіональну роль Китаю.

Довготерміновим завданням усього міжнародного співтовариства є переконання в тому, що нова дипломатія Китаю невіддільна від регіональної стабільності й безпеки. Згідно рішень XVI з'їзду Компартії Китаю (листопад 2002 р.), наступні два десятиліття мають стати стратегічним проривом до побудови в країні «суспільства малого достатку» – сяокан. Відкритий розвиток країни для світового співтовариства як і відкрите вироблення нею зовнішньої політики, що зробить останню мудрішою й далекогляднішою, безумовно, спричинять появу Китаю як впливової дипломатичної потуги.

Література

1. U.S. Arms Control and Disarmament Agency 1985 Annual Report. Message from the President of the United States. March 1986. – Washington, 1986. – P.84.

2. Testimony of Robert J.Einhorn, Deputy Assistant Secretary of State for Nonproliferation before the Subcommittee on International Security, Proliferation, and Federal Services, Senate Committee on Governmental Affairs, April 10, 1997 // The Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies, Washington Intensive Nonproliferation Seminar, June 23 – July 4, 1997. – P. 2-3.
3. Поддубный Т. Декоративный «длинный меч» Поднебесной (О ракетно-ядерном потенциале КНР) // Атташе. Военная дипломатия. – 2007. - № 3. – С.53.
4. Phillip C.Saunders and Jing-Dong Yuan. China's Strategic Force Modernization: Issues and Implications for the United States // Proliferation Challenges and Nonproliferation Opportunities for New Administrations. Michael Barletta, ed. Occasional Paper № 4. – Monterey: Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies, 2000. – P.40-41.